

RAZGLEDI

UDK 910.1:913 = 863

UDC 910.1.913 = 20

ZAPIS O REGIONALNI GEOGRAFIJI

Igor Vrišer*

Moj odnos do regionalne geografije ni docela opredeljen. Vzrok je v tem, da sem od študentskih in disertacijskih časov prihajal v stik z njo bolj posredno in pretežno na pasiven način, čeprav sem se bolj ali manj strinjal z večinskim mnenjem v geografiji, da pomeni osrčje geografije. Res je tudi, da smo na Slovenskem od Melikovih in Ilešičevih časov regionalno geografijo zanemarili in smo ji posvečali bore malo pozornosti, kljub večkratnim Ilešičevim pozivom¹. Pravzaprav so se začele razmere spreminjati šele v zadnjem času, ko je bil sprejet na pobudo Slovenske akademije znanosti in umetnosti in s strinjanjem vseh pomembnejših geografskih ustanov obsežen program »geografske monografije Slovenije«. Glede na to se mi je zdela pobuda Katedre za regionalno geografijo oddelka za geografijo ljubljanske univerze o posebnem simpoziju o metodologiji in teoriji regionalne geografije toliko bolj upravičena. Prinesla naj bi teoretsko in metodološko osvežitev na to zanemarjeno področje ter naj bi obenem spodbudila idejno in vsebinsko preobrazbo naše regionalne geografije, nas same pa nekoliko osvestila.

Naj mi bo glede na to dovoljeno, da četudi obstranec (outsider) v regionalni geografiji, vendarle povem nekaj misli o njeni vlogi, položaju in slabostih. Razglabljanja bodo morda v toliko zanimiva, ker jih bo navedel geograf, ki ni obremenjen z regionalnogeografskim vsakodnevnim delom in obravnavanjem.

Kot prvo ugotovitev o regionalni geografiji želim poudariti še vedno prevladujočo deskriptivnost. Cela vrsta njenih del ne presega tradicionalnih osnovnih orisov in informacij. Zaradi takšne ravni ostaja regionalna geografija vse prepogosto na nivoju preproste informacije leksikonskega tipa ali statističnega komentarja. V preteklosti so nekatere regionalne geografije resda dosegle z esejističnim načinom obravnavanja izredno kulturno in znanstveno raven (npr. francoska zbirka *Géographie universelle* ali pri nas Ilešičevi orisi Amerike, Afrike in Azije itd.), toda tudi ta dela so le poredkoma preseгла bistveno mejo med opisovanjem in raziskovanjem. Ne zanikam, da je informativnost ena od temeljnih nalog regionalne geografije, vendar pa jo vztrajno zadrževanje na tej ravni nujno degradira na kompiliranje in opisovanje ter jo znanstveno siromaši. To je po mojem mnenju tudi poglobitvi razlog, da regionalna geografija ni bila sposobna preiti od kvalitativnega načina podajanja k uporabi kvantitativnih in funkcionalnih metod, ki so se v zadnjih desetletjih izredno razvile v geografiji, a so

* Dr., redni univ. profesor, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, YU

regionalno geografijo komajda oplazile.

Vzrok za to negibnost in vztrajanje na zastarelih idejnih in metodoloških postavkah v regionalni geografiji vidim v določeni nemoči razviti drugačne pristope pri interpretiranju njenega ključnega problema: kako obravnavati na kompleksen način regionalne razmere in odnose. Medtem ko so se analitični prijemi v obči geografiji ob razvoju sistematičnih ved izredno izpopolnili, je ostalo področje celovitega interpretiranja delov zemeljskega površja zanemarjeno in utesnjeno med »predalčkasto« in »esejistično« obravnavanje. Izhode se je iskalo v različnih smereh: nekateri so še poglobljali podrobno regionalno analizo, zahajajoč ob tem v različne geografske ali negeografske specifičnosti (geološkega, historičnega ali sociološkega značaja), s čemer so se dejansko oddaljevali od kompleksnosti; drugi zopet so se osredotočali zgolj na določene ali izbrane regionalne probleme (npr. geomorfološki razvoj, klimatske razmere, socialnogeografski problemi itd.). Tretji so videli izhod v obravnavi aktualnih regionalnih problemov, kar je dajalo njihovim spoznanjem časnikarski pečat (npr. Savnikovi opisi Oceanije). Zanimivo je, da so bili ob iskanju novih poti razmeroma redki primeri historično-geografskih orisov, ki bi bili nedvomno smotni in s katerimi bi se lahko ob naslonitvi na zgodovino bolje približali regionalni kompleksnosti, kot pa po zgoraj označenih poteh. Da ne bom narobe razumljen, takšen pristop ne bi smel pomeniti nekritičnega povzemanja zgodovine, ampak nizanje historično-geografskih prerezov, ki bi pripeljali k celovitejšemu razumevanju sedanjih regionalnih razmer v smislu kulturne geografije².

Naslednji pristop, ki je glede na moje poznavanje problematike prišel premalo do izraza, je tesnejša povezava podrobne regionalne analize in občin geografskih spoznanj in zakonitosti. Vsekakor je bila metodološka razdelitev geografije na induktivno in deduktivno ali na ideografsko in nomotetično (posebno in občo) prav v regionalni geografiji najostreje zastavljena, čeprav zato ni bilo posebnih razlogov. V tem pogledu je bil Haggettov³ poziv k integraciji geografije – za katero so se zavzeli tudi na jugoslovanskem geografskem zborovanju v Bečićih⁴ – povsem upravičen. Regionalni geografiji bi takšna integracija prinesla več širine, večjo temeljitost in tudi več smiselne kompleksnosti.

Vsekakor pa ostaja za mene glavni dolgoročni izhod iz sedanje regionalnogeografske letargije: samostojno regionalno raziskovanje. Dokler se bo regionalna geografija opirala na povzemanje in kompiliranje tujih in še zlasti negeografskih izsledkov (resda pogosto ni drugih!), bo njen napredek zavrt, podobno kot gospodarstvo, ki se opira zgolj na tuje licence. Proučevanje in raziskovanje konkretnih regionalnih razmer in ob tem upoštevanje geneze pojavov in procesov, funkcionalno ovrednotenje posameznih pojavov ter iskanje odnosov in zvez med pojavi ter njihovo evalviranje in merjenje je po mojem globokem prepričanju edina in temeljna pot, ki vodi iz krize (a o krizi regionalne geografije lahko upravičeno govorimo!). Dokaz za moja zavzemanja so številne regionalno-geografske raziskave širšega sklopa pojavov (in ne le enega!) ali celotne palete prostorskih pojavov v določeni regiji, ki so že desetletja citirane kot temeljne raziskave in so njihovi izsledki uporabljeni v občegeografskih prikazih*. Prav nič me v teh raziskavah ne moti, če so bili v ospredju določeni proble-

* V. Bračić: Vinorodne Haloze, 1967; I. Gams: Pohorsko Podravje, 1959; V. Klemenčič: Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom, 1959; Ilešič S.: Slovenija, njene regije in regionalna struktura, Pogledi na geografijo, 1979; Medved J.: Mežiška dolina, 1967; Sore A.: Velenjska kotlina včeraj in danes, 1963; Zgonik M.: Dravska dolina, 1977.

mi in procesi. To lahko da raziskavi določeno angažiranost in draž, ki nas dodatno pritegne in miselno spodbudi. Prevelika sistematičnost je, kot kažejo nekateri primeri, suhoparna in odbijajoča. Res pa je, da današnji čas ni več naklonjen dolgovoznim in gostobesednim opisom. Zato bi morala regionalna geografija tudi v tem smislu razviti nekatere preproste vzorce, ponazorila, nekakšne minimalne kazalce tabelaričnega, statističnega in grafičnega značaja (kot so npr. določeni statistični koeficienti, indeksi, trendi, vzorčenje ali celo oblike faktorske analize), ki bi omogočali eksaktno merjenje, primerjanje z drugimi regijami in hitro spoznavanje ključnih problemov, odnosov in zvez med pojavi. V tem pogledu je geografija in še posebej regionalna geografija še zelo daleč od dosežkov eksaktnih naravoslovnih in tehničnih ved, pa tudi od nekaterih sinteznih ved, npr. ekonomije.

Zavzemanje za samostojno regionalnogeografsko raziskovanje nikakor ne pomeni, da mora biti le-to vedno in v vsakem primeru vseobsežno in da bi moralo dosledno zajeti vsa vsebinska poglavja od geomorfologije do politične geografije. Sodim, da bi smeli tudi v regionalni geografiji v večji meri spodbuditi obravnavanje določenih temeljnih regionalnih problemov in ob tem, poudarjam, vključiti in orisati vse ostale pojave in procese, ki so v ožji ali širši zvezi z obravnavanim pojavom, sklopom pojavov ali s problemi v pokrajini. Takšno problemsko proučevanje nikakor ne bi smelo ločiti naravne in družbene pojave, ampak bi njihove zveze postavilo še posebej v ospredje. Kot primer naj navedem raziskave o poplavnih območjih v Sloveniji, ki jih že vrsto let izvajajo na geografskem inštitutu Antona Melika pri SAZU. Orisani pristop bi dal regionalnogeografskim raziskavam uporaben, ekspertni pomen, kar bi jim odpiralo pot v gospodarstvo in tehniko, kjer se sedaj le izjemoma uveljavljajo. Takšne raziskave so lahko zelo različne, v mislih imam naslednje primere: sedanja in prihodnja raba tal, naravni viri, vodna raba in oskrba, varstvo okolja, urbani problemi, razvoj podeželja, socialnogeografske študije, ekonomskogeografske raziskave v celoti ali po panogah, urbanizacija, obmejni problemi itd. V tem smislu so bile izdelane že številne razprave in so večidel bile dobro sprejete. Morda jim lahko poočitamo le, da so bile pogosto preveč ozko zastavljene in so premalo zajele celotno problematiko.

Med temi regionalnogeografskimi temami se mi zdi posebej zanimivo vprašanje »regionalnega razvoja« (regional development, Raumplanung, aménagement du territoire)⁵, ki ga geografi zanemarjamo in prepuščamo ekonomistom, čeprav gre za zelo kompleksno vrednotenje naravnih in družbenih možnosti glede sedanjega in prihodnjega razvoja pokrajine. Posebej želim naglasiti, da pri regionalnem razvoju še zdaleč ne gre za ekonomske in morda socialne parametre, temveč so pogosto prav naravne razmere tiste, ki postavljajo meje družbenim hotenjem in načrtom. Problemi varstva okolja so le ena plat teh zapletenih odnosov.⁶ V resnici je njihov diapazon neprimerno širši in po mojem prepričanju zelo geografski oziroma regionalnogeografski.

Obstaja še ena pot v razvoju regionalne geografije. Razvila se je v zadnjih dveh desetletjih. To je sistemska teorija.⁷ Osebnostno sodim, da sistemska teorija po teoretski in metodološki plati ni za geografijo nikakršna novost. Pravzaprav je moderna geografija že skrajša skušala zapostaviti in razložiti zapletene odnose med pojavi in njihove učinke ter jih razložiti kot kompleks medsebojno povezanih in součinkujočih pojavov⁸ ali v smislu sistemske teorije kot »sistem«. Do pomembnega koraka je prišlo šele, ko so začeli sistemske teorije uporabljati v nekaterih zelo specializiranih vedah in

z uporabo modernih računalnikov. Slednji so odprli možnost, da medsebojne odnose in učinke izmerimo in ovrednotimo z nekaterimi bolj zahtevnimi in zapletenimi matematičnimi in statističnimi metodami. Prav na tem področju pa je aplikacija sistemske teorije v geografiji zastala in njeni rezultati so še zelo pičli. Uporaba modernih matematičnih metod in računalniške obdelave namreč terja veliko številnejša in natančnejša merjenja in seveda temeljito razčiščene pojme. Ne enega in ne drugega pa v geografiji in še posebej v regionalni geografiji nismo dosegli in tako ostaja uporaba sistemske teorije v geografiji do nadaljnjega vprašljiva. Glede njene uporabe v geografiji pa je treba omeniti še eno doslej nerazčiščeno teoretično in praktično vprašanje: kako povezati oziroma uskladiti »deduktivna« oziroma »sintezna« stremjenja sistemske teorije z individualnim značajem vsake proučevane regije (o tej individualnosti ne more biti dvoma! Če se ji odrečemo, zavržemo temeljno geografsko pojmovanje regij in smiselnost regionalizacije)⁹. Na sedanji stopnji razvoja geografske teorije in aplikacije sistemske teorije je to še zaenkrat neobvladljiva naloga.

Razmišljanja o samostojnem regionalnogeografskem raziskovanju navajajo tudi k večkrat razpravljani možnosti formiranja posebnih regionalnogeografskih izvedencev za posamezne regije. Naše skromne možnosti: omejeno tržišče, manjša razvitost ter nizka cena izvedenstva (professionals) in informacij, so doslej zavirale oblikovanje takšnih strokovjakov, vendar sodim, da se bodo v bodoči informacijski družbi pojavili poleg različnih strokovnjakov tudi potrebe po »regionalnih izvedencih«.

Svoja razglabljanja zaključujem z naslednjo mislijo. Regionalna geografija nedvomno potrebuje idejno in metodično prenovu. Najlažje jo bo dosegla s širokopoteznim samostojnim raziskovanjem pokrajinske regionalne stvarnosti, vendar ob upoštevanju in rabi sodobnih kvantitativnih, funkcijskih in genetičnih metod. V njuno oporo ji bo postopno izgrajevanje »bank prostorskih podatkov«, ki jih formirajo že vse razvite države in pri snovanju katerih sodelujejo žal geografi v zelo omejenem številu in s preskromno vsebinsko udeležbo. Takšno samostojno regionalnogeografsko proučevanje in rezultati, ki jih bo prineslo, bodo slejkoprej pripeljali do diferenciacije: na eni strani bodo še dalje obstajali nujno potrebni splošni informacijski regionalni orisi, na drugi strani pa bodo regionalnogeografske raziskave, ki bodo prinašale nova spoznanja in bogatile metode in vsebino regionalne geografije ter z njo vred celotno geografsko znanost.

Bibliografija

1. Ilešič, S., 1979: Za regionalno kompleksnost v geografski teoriji in praksi, *Pogledi na geografijo*, p. 179 – 209.
2. Vrišer, I., 1985: Historična geografija: cilji, pomen in metode, *Geografski vestnik*, LVII, p. 73 – 81.
3. Haggett, P., 1975: *Geography – a Modern Synthesis*, p. 582 – 584.
4. Ilešič, S., 1983: Specializacija in reintegracija u savremenoj geografiji, *Zbornik XI. kongresa geografa SFRJ, Titograd*, p. 57 – 66
Vasović, M., 1983: Regionalna geografija in njena uloga u integraciji naše nauke, *Zbornik XI. kongresa geografa SFRJ, Titograd*.
5. Vrišer, I., 1985: Regionalni razvoj v SR Sloveniji, *Ekonomski revija*, 4, p. 272 – 288.
6. Radinja, D., 1974: Geografija in varstvo človekovega okolja, *Geografski vestnik*, XLVI, p. 110 – 120
7. a. Harvey, D., 1969: *Explanation in Geography*, London
b. Klemenčič, M., 1987: Sistemska teorija: pot k novi regionalni geografiji?, *Teorija in metodologija regionalne geografije, Dela*, 4, Ljubljana, p. 32 – 40
8. Radinja, D., 1977: O kompleksnosti v geografiji in izven nje, *Geografski vestnik*, XLIX, p. 25 – 30
9. Gams, I., 1984: Metodologija geografske razčlenitve ozemlja, *Geografski vestnik*, LVI, Ljubljana, p. 75 – 82.